

РОЗДІЛ 1

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

УДК 378.637

ПРОФЕСІЙНО-ОСОБИСТІСНИЙ РОЗВИТОК МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ДИРИГЕНТСЬКО- ХОРОВИХ ДИСЦИПЛІН

Алла Козир

доктор педагогічних наук, професор
факультет мистецтв НПУ імені М. П. Драгоманова
м. Київ, Україна kozyr7@ukr.net

Анотація. Стаття розкриває особливості професійно-особистісного розвитку майбутніх учителів музики в процесі вивчення диригентсько-хорових дисциплін. Основним завданням циклу диригентсько-хорових дисциплін визначено продовження традицій закладених українською професійною школою хорового співу, які слугують справі виховання висококваліфікованих хорових диригентів, яскравих творчих індивідуальностей, майстрів хорової справи. Професійно-особистісний розвиток майбутніх учителів музики в процесі вивчення диригентсько-хорових дисциплін націлений на постійне акмеологічне самостановлення в майбутній практичній діяльності.

Ключові слова: майбутній учитель музики; професійно-особистісний розвиток; диригентсько-хорові дисципліни; акмеологічне самостановлення.

ПРОФЕСИОНАЛЬНО-ЛИЧНОСТНОЕ РАЗВИТИЕ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ МУЗЫКИ В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ ДИРИЖЕРСКО- ХОРОВЫХ ДИСЦИПЛИН

Алла Козырь

доктор педагогических наук, профессор
факультет искусств НПУ имени М. П. Драгоманова
г. Киев, Украина kozyr7@ukr.net

Аннотация. Статья раскрывает особенности профессионально-личностного развития будущих учителей музыки в процессе изучения дирижерско-хоровых дисциплин. Основной задачей цикла дирижерско-хоровых дисциплин определено продолжение традиций, заложенных украинской профессиональной школой хорового пения, которые способствуют воспитанию высококвалифицированных хоровых дирижеров, ярких творческих индивидуальностей, мастеров хорового дела. Профессионально-личностное развитие будущих учителей музыки в процессе изучения дирижерско-хоровых дисциплин нацелен на постоянное акмеологического самостановления в будущей практической деятельности.

Ключевые слова: будущий учитель музыки; профессионально-личностное развитие; дирижерско-хоровые дисциплины; акмеологическое самостановление.

FUTURE MUSIC TEACHERS' PROFESSIONAL AND INDIVIDUAL DEVELOPMENT WHILE STUDYING CONDUCTING AND CHORAL DISCIPLINES

Alla Kozyr

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Art Institute of National Pedagogical Dragomanov University
Kyiv, Ukraine kozyr7@ukr.net

Abstract. The article deals with the problem of professional and individual development of Art Institute students. The aim of the article is to disclose the effectiveness of organising future music teachers' methodological training which causes their professional and individual development. There is an urgent necessity of implementing integrated knowledge system in musical and pedagogical education which requires greater coordination of the disciplines.

The article gives a detailed analysis of future music teachers' theoretic and methodological training in the course of conducting and choral disciplines that takes place during the whole period of studying at Art Institutes and at Music and Pedagogics Faculties of Pedagogical Universities. The author claims that the course of conducting and choral disciplines helps overcome drawbacks of future teachers' training to practice. But this course should be combined with vocal and instrumental training, the unity of these components promote to forming performance skills.

It is shown that the main task of learning conducting and choral disciplines at Art Institutes and at Music and Pedagogics Faculties of Pedagogical Universities is directing students to the constant acmeological self-development. The basis for this is future teachers' independent work that is supervised by tutors. Tutors should encourage students to have responsible attitude to the author's text. The future conductor should have a habit of accurate reading of author's text which is one of the preconditions of successful performance.

In the article much attention is given to getting basic professional skills that involves training the leaders of school choral groups according to the following trends: studying music and theoretical materials thoroughly; mastering conducting techniques; learning vocal and choral technique and methodology of working with the choir.

The author concludes that mastering the main professional skills means comprehensive musical development that is combined with improving the conducting techniques. All mentioned features are especially evident during rehearsals with the choir.

Key words: future music teacher; professional and individual development; conducting and choral disciplines; acmeological self-development.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Професійно-особистісний розвиток студентів факультетів мистецтв педагогічних університетів певною мірою полягає в ефективній організації їхньої методичної підготовки. Для цього слід створювати необхідні умови, які сприяють особистісному розвитку майбутнього педагога та використання цілісно-творчого підходу до різноманітних явищ музично-педагогічної діяльності. Оптимальні умови для впровадження такого підходу створює послідовно викладений цикл диригентсько-хорових дисциплін, специфіка якого полягає в

тому, що він є інтегрованим та об'єднує різноманітну підготовку майбутнього фахівця. Так читання хорових партитур не лише привчає студентів відтворювати звучання хорового твору на інструменті, але й удосконалює його фортепіанну підготовку, привчає грати хоровий твір за принципом «хорової органіки» (А. Авдієвський), тобто максимально наближуючи звучання хорової партитури на інструменті до звучання хорового колективу; хоровий клас, який є базовим у фаховій підготовці студентів, шліфує їхню співацьку майстерність; хорове диригування, поєднуючи цілий комплекс набутих умінь та навичок, готує студентів до художньо-інтерпретаторської діяльності у сфері трактування музичних творів; практикум роботи з навчальним хором забезпечує набуття хормейстерських умінь і навичок та підготовлює студентів до творчого спілкування з дитячим хоровим колективом; хорове аранжування поєднує музично-теоретичні знання майбутніх учителів музики, спрямовуючи їх у творче русло.

Формулювання цілей статті. Мета статті – розкрити особливості професійно-особистісного розвитку майбутніх учителів музики в процесі вивчення диригентсько-хорових дисциплін.

Виклад основного матеріалу дослідження. У музично-педагогічній освіті все більше створюється необхідність широкого впровадження інтеграційної системи знань про музику, котра вимагає більшої злагодженості викладу навчальних дисциплін. Результати проведеного опитування дозволили визначити найбільш суттєві недоліки цього процесу, що полягають у: незлагодженості між окремими навчальними дисциплінами фахового та психолого-педагогічного циклів; суттєвому розриві між теоретичними знаннями та практичним їх викладанням мистецьких дисциплін; неповному координуванні навчальних програм різних музичних дисциплін, у результаті якого виникає незбалансованість у вивченні навчального матеріалу, що породжує відокремленість та розірваність отриманих студентами знань, умінь і навичок; відсутності логічних взаємозв'язків між навчальними дисциплінами мистецького циклу; ізольованому вивченні основних фахових дисциплін, що не дозволяє отримати закінчене уявлення про властивості цілого.

Теоретико-методологічна й методична підготовка майбутніх учителів музики в циклі диригентсько-хорових дисциплін здійснюється послідовно впродовж усього періоду навчання в інститутах мистецтв та на музично-педагогічних факультетах педагогічних університетів. Деякою мірою саме цикл диригентсько-хорових дисциплін дозволяє подолати недоліки професійної

підготовки майбутніх учителів до практичної діяльності, а саме: розрізненість засвоєння знань з окремих дисциплін, що стає значною перешкодою для реалізації комплексного підходу до навчання й виховання майбутніх фахівців; відсутність навчальної дисципліни, яка готує студентів до керівництва творчими дитячими колективами, орієнтує їх на просвітницьку роботу та залучає до активної концертної діяльності; незбалансованість, відокремленість у вивченні музичних дисциплін, що заважає формуванню цілісних та системних музично-педагогічних знань.

Проведений теоретичний аналіз сутності та структури диригентсько-хорової підготовки на музично-педагогічних факультетах та в інститутах мистецтв педагогічних університетів виявив інтегральну природу останньої, зумовлену єдністю базисно-комплексного навчання. З огляду на це в контексті теоретичного та практичного вирішення проблеми формування професійної майстерності майбутніх учителів музики в циклі диригентсько-хорових дисциплін постає потреба обґрунтування такого педагогічного підходу, який уможлиблює необхідну цілісність становлення вказаної особистісної підструктури. Це, насамперед, використання педагогічних можливостей диригентсько-хорових дисциплін як засобу формування фахової майстерності майбутніх учителів музики через залучення їх до активної індивідуальної та колективної виконавської діяльності (участь у виступах навчального хорового колективу та керівництво ним у процесі практикуму роботи з хором).

Проте позитивні аспекти розглянутої диригентсько-хорової підготовки майбутніх учителів музики входять у суперечність з реальним станом останньої. Так, доцільно констатувати її недостатню спрямованість на врахування специфіки завдань музично-естетичного навчання школярів, відсутність у майбутніх учителів музики навичок самостійного аналізу хорових творів шкільного репертуару, епізодичність використання сучасних методів активного навчання, котрі покликані озброювати майбутніх учителів продуктивними технологіями музично-педагогічної діяльності.

Хоровий спів – найбільш масова форма активного залучення дітей до музичного мистецтва. Співати здатна кожна дитина, й спів є для неї природним і доступним засобом вираження естетичних потреб та почуттів. Тому підготовка майбутнього вчителя музики повинна бути скерованою на оволодіння майстерністю хорового співу для використання його як дієвого засобу музично-естетичного виховання школярів. А. Авдієвський, розглядаючи завдання підготовки майбутніх учителів музики, убачає їх у тому, щоб навчити

дітей мистецтву, «залучити їх до безпосередньої участі в творчості для повноцінного виховання. Навіть якщо діти не стануть у майбутньому професійними музикантами, виховання мистецтвом сприятиме формуванню гармонійно розвиненої особистості, про що не раз говорив видатний український педагог В. Сухомлинський» [1, с. 80].

Саме з цієї позиції важливим є той факт, що колективні форми та види музикування: хоровий спів, участь у різноманітних оркестрах та ансамблях (музичних, музично-ритмічних, музично-драматичних, танцювальних, театральних тощо) є природно-характерною спільною діяльністю, у якій усі її учасники відповідають за якість художньо-емоційного виконання мистецьких творів та стають учасниками творчого процесу, адже під час виконання мистецьких творів вони підкоряються єдиним етичним, художньо-виконавським, метро-ритмічним, агогічним законам, у яких музика виступає об'єднуючою та керівною ланкою духовного поєднання у творчий колектив.

Аналіз досліджень дозволив зробити висновок, що для здійснення ефективного керівництва учнівським колективом майбутньому вчителю необхідна здатність керувати собою і через себе – усіма компонентами педагогічної діяльності на ґрунті зворотного зв'язку, а саме: усвідомлення мети діяльності та результатів її досягнення; специфіка сприйняття учнями дій педагога; вибір оптимальних засобів впливу й коригування педагогічної позиції на підставі аналізу результатів відповідно до поставлених завдань. Тому професійну майстерність учителя доцільно розглядати як найвищий рівень педагогічної діяльності та як вияв творчої активності особистості педагога з високим рівнем «самоорганізації професійної діяльності на рефлексивній основі» [2, с. 158]. Виходячи з цього формулювання, важливими властивостями акмеологічного становлення особистості вчителя музики доцільно визначити гуманістичну спрямованість його діяльності як найголовнішу характеристику майстерності; професійну компетентність; наявність музичних та педагогічних здібностей; оволодіння педагогічною та музично-фаховою технікою, яка здатна виявити внутрішній потенціал учителя, гармонізувати всю структуру його педагогічної діяльності.

Основним завданням формування професійної майстерності майбутнього вчителя музики в циклі диригентсько-хорових дисциплін є продовження традицій закладених українською професійною школою хорового співу, які слугують справі виховання висококваліфікованих хорових диригентів, яскравих творчих індивідуальностей, майстрів хорової справи. Із цього приводу доцільно

зазначити, що важливою є робота з формування художнього смаку й світогляду студентів, бо від світогляду та професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя музики багато в чому залежить не лише якість їхньої музичної підготовки як керівників шкільних хорів, а й загальний рівень музичної культури України загалом.

Якщо розглядати майстерність музичного виконавства як досконале інтонаційно-технічне володіння всіма засобами вираження змісту музичного твору на рівні естетики емоційно-художнього мислення цієї епохи, то рівень професійної майстерності майбутнього вчителя музики як керівника хорового колективу базується на ґрунті вмінь та навичок, що сформувалися за роки навчання. У діяльності керівника хорового колективу проявляються в єдності сенсорні, рухові, сугестивні, ейдетичні, мовні, інтелектуальні, виконавські вміння та навички й навички колективної комунікативної діяльності та спілкування. Навички, накопичені студентами впродовж навчання, допомагають у майбутній роботі з керівництва хоровими колективами творчо використовувати знання та вміння в нових, більш складних умовах. Музичні знання, навички та вміння повинні складати цілісну систему, що охоплює найважливіші сторони професійної діяльності. Але очевидно, що опанувати цю систему можливо лише в комплексній сполучі з психолого-педагогічною, естетичною, моральною та загальнокультурною підготовкою, орієнтуючись на професію керівника шкільного хорового колективу. Лише така художньо-естетична освіта може бути достеменно професійною та формувати диригентсько-хорову майстерність фахівця.

Таким чином, диригентсько-хорова, вокальна та інструментальна підготовка в єдності формують виконавську майстерність керівника хорового колективу. Вони створюють необхідну практичну базу «живого інтонування», без якого неможливе музичне навчання, а тим більше, формування професійної майстерності майбутнього вчителя музики. Музичне мистецтво найменше може бути пізнано шляхом лише теоретичного навчання. У роботі з хоровим колективом учителю музики необхідні швидка орієнтація на інтонаційні, метро-ритмічні, ансамблеві, ладо-гармонічні, агогічні, динамічні неточності в музичних творах, що необхідно виробити за роки навчання у ВНЗ вивчаючи диригентсько-хорові дисципліни. виправлення помилок та правильне створення художнього образу хорових творів забезпечуються не лише музично-теоретичною підготовкою хормейстера, а й умінням застосовувати теоретичні знання та навички у виконавській практиці. Такий підхід дозволяє визначити

інтеграційний характер диригентсько-хорової, вокальної та інструментальної підготовки студента, що поєднує навички інтелектуальної та слухової роботи з технікою кваліфікованого сприйняття-прочитання та виконавської реалізації нотного тексту.

Професійна підготовка керівника хорового колективу забезпечує, насамперед, його вільне практичне опанування виразних засобів музичного мистецтва та вміння застосовувати відповідні знання та навички в різноманітних ситуаціях професійної діяльності. Ефективна диригентсько-хорова підготовка майбутнього вчителя музики як керівника шкільного хорового колективу створює можливість широкого вивчення музичної культури, що сприяє постійному загально-музичному розвитку фахівця, розширює його виконавські можливості та дозволяє опанувати низку необхідних професійних навичок, які забезпечують зростання професійної майстерності. Універсальність такої музично-виконавської діяльності, проникнення її в усі інші види роботи призводить до узагальнення отриманих знань і вмінь, пропускаючи їх через специфічні завдання, що створюють умови для ефективного опанування професією.

Оволодіння основами професійної майстерності в процесі вивчення диригентсько-хорових дисциплін в інститутах мистецтв та на музично-педагогічних факультетах педагогічних університетів передбачає здійснення підготовки керівників шкільних хорових колективів, в основному, за трьома напрямками: доскональне вивчення музично-теоретичного матеріалу; опанування диригентської техніки; вивчення вокально-хорової технології та методики роботи з хором.

Під час підготовки до практичної роботи зі школярами майбутнім керівникам хорових колективів необхідно: всіляко розширювати свою образно-емоційну сферу свідомості й глибоко, різнобічно розвивати її в музично-теоретичному відношенні; опанувати специфічний комплекс моторних навичок, тобто техніку диригування, яка набувається в процесі загального творчого розвитку студентів і повинна відбивати цей розвиток; націлювати себе на опанування широкого кола знань і навичок, пов'язаних із вокалом й методикою роботи з різними типами хорів та з різними віковими групами школярів.

Доцільно зазначити, що хоч указані елементи повинні перебувати в гармонійній рівновазі, але на практиці так буває не завжди. Навіть у диригентів-професіоналів музикальність іноді не поєднується з розробленою

технікою диригування, а обидві ці якості не обов'язково супроводжуються вмінням проводити репетиційну роботу з хором. Таким чином, навіть при певній відповідності цих рис якась одна переважає над іншими. Особливо виразно ця диспропорція проявляється в процесі вивчення диригентсько-хорових дисциплін, унаслідок чого виникає небезпечна однобічність у розвитку студентів, які через брак життєвого досвіду здебільшого не можуть цілком критично поставитись до тих або тих прогалин у своїй практичній діяльності.

У процесі практичних занять із хорового диригування та на хорових заняттях майбутньому вчителю музики слід розвивати виконавські здібності, які необхідні йому для ефективного впливу на хоровий колектив, адже саме вияв цих здібностей викликає яскраві емоційні переживання в хористів й тим самим збагачує їхній духовний світ. Найчастіше керівник хору виступає перед колективом як виконавець окремих партій хору, чим здійснює показ музичного твору, що вивчається. У процесі цієї роботи творчий стан хормейстера поступово передається колективу виконавців, у якому цей творчий стан необхідно постійно підтримувати, щоб зробити творчий пошук органічною потребою хору.

Специфіка опанування основами професійної майстерності полягає в тому, щоб всебічний музичний розвиток поєднувати з вдосконаленням техніки диригування. Усі ці ознаки особливо проявляються в процесі репетиційної роботи з хором. Практична діяльність, поряд із високою професійністю, характеризується інтенсивністю та великою напругою. Відчутними результатами такої роботи є стрімке піднесення диригентсько-хорової майстерності вихованців, їхнє творче зростання як наслідок безперервного набуття все нових знань та навичок.

У процесі вивчення диригентсько-хорових дисциплін важливо, щоб у кожному студенті педагог, насамперед, бачив не покійного виконавця своїх намірів (хоч самі по собі вони дуже цікаві та повчальні, у високому значенні цього слова), а художню особистість, артистичну індивідуальність, яку доцільно не лише заганяти в межах своїх намірів, а розвивати, щоб дати розквітнути індивідуальним мистецьким нахилам. Так, доцільно згадати вислів К. Станіславського, який запевняв, що в процесі навчання «повинна бути розвиненою самодіяльність, а не рух, що імітує вчителя шляхом наслідування» [3, с. 212]. У цьому процесі педагогу необхідно зберегти творчу свободу студента, уважно ставитись до його суб'єктивних рис, розвиваючи найбільш характерні для кожного вихованця. Спрямовуючи художньо-музичне мислення

своїх учнів тактовно, без надмірного педагогічного деспотизму, педагог залишає їм можливість для індивідуального трактування музичних творів. Виконавські здібності, які необхідні диригенту для ефективного впливу на хоровий колектив, викликають яскраві емоційні переживання у виконавців, і тим самим збагачують їхній духовний світ. Найчастіше керівник хору виступає перед колективом як виконавець окремих партій хору, чим здійснює показ твору, що вивчається. У процесі цієї роботи творчий стан диригента поступово передається колективу виконавців, у якому цей творчий стан необхідно постійно підтримувати, щоб зробити творчий пошук органічною потребою хору. З цього приводу своє творче кредо А. Авдієвський характеризує так: «Я, як хормейстер, маю можливість – справді унікальну – у контакті зі співаками будувати нову звукову форму навіть тих творів, котрі часто виконуються, бо бачу перед собою живих людей з повною гамою їхніх почуттів. І всіх їх потрібно злити ... в єдину художню цілісність, бо лише з нею можна втілити свої творчі задуми. І коли хор починає звучати як одна багатюща душа – я щасливий» [1, с. 81].

Висновки. Основним завданням вивчення диригентсько-хорових дисциплін в інститутах мистецтв та музично-педагогічних факультетах педагогічних університетів є спрямування студентів на постійне акмеологічне самостановлення в процесі майбутньої практичної діяльності. Закладає ці основи ефективна самостійна робота майбутніх учителів музики під контролем педагогів. Полягає ця робота, передусім, у виробленні в студентів відповідального ставлення до авторського тексту.

Звичку до точного його прочитання майбутній диригент-хормейстер повинен розуміти як одну з необхідних передумов вдалого художнього виконання. Це не лише суворе дотримання пауз, штрихів тощо (недбалість та приблизність неприпустимі); адже завдання необхідно ставити більш об'ємно: виконавець в авторському тексті повинен побачити абсолютно все – художній зміст, фразування, штрихи, динаміку, термінологію тощо. Усе це допомагає втіленню головного виконавського завдання – якомога глибше проникнути у творчий задум автора музичного твору та донести його художню цінність до виконавців. Не залишаються поза його увагою також питання, що стосуються системи самостійної роботи студентів, її осмислення, визначення змістовності, найбільш раціональних методів та прийомів досягнення поставленої мети. Усі ці підходи повинен об'єднувати високий рівень розвитку диригентсько-хорової майстерності та професійних здібностей, широта світогляду майбутніх

керівників шкільних хорових колективів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авдієвський А. Т. Формування особистості на ґрунті національно- культурного відродження / А. Т. Авдієвський // Мистецтво у школі: зб.ст., упор. І. М. Гадалова. – К. : УДПУ, 1996. – Вип. I. – С. 80 – 83.
2. Зязюн И. А. Основы педагогического мастерства / И. А. Зязюн, И. Ф. Кривонос, Н. Н. Тарасевич. – М. : Просвещение, 1989. – 303 с.
3. Станиславский К. С. Работа актера над собой / Константин Сергеевич Станиславский. – М. : Искусство, 1985. – Ч. I.: Работа актера над собой в творческом процессе переживания. – 1985. – 472 с.
4. Сухомлинский В. А. Сто советов учителю / Василий Александрович Сухомлинский. – К. : Рад. школа, 1984. – 254 с.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Avdiievskiy, A. T. (1996). Formuvannya osobystosti na hrunti natsionalno- kulturnoho vidrodzhennia [Forming an individuality on the basis of national and cultural revival]. *Mystetstvo v shkoli – Art in school, 1*, 80 – 83 [in Ukrainian].
2. Zyazyun, I. A., Krivonos, I. F., & Tarasevych, N. N. (1989). *Osnovy pedagogicheskogo masterstva [Bases of pedagogical mastery]*. I. A. Zyazyun (Ed.). Moscow: Prosveshchenie [in Russian].
3. Stanislavskiy, K. S. (1985). *Rabota aktera nad soboy [Actor's work on himself]*. Moscow: Iskusstvo [in Russian].
4. Sukhomlinskiy, V. A. (1984). *Sto sovetov uchitelyu [One hundred pieces of advice for a teacher]*. Kyiv: Rad. shkola [in Russian].

Матеріали надійшли до редакції
28.03.2017 р.